

fieri, ac separari posse a remissione pœnae temporalis tanquam prius a posteriori. Sed statim occurrit objectio, quia, si hæc ratio efficax esset, probaret remissionem totius pœnae temporalis nunquam fieri simul cum remissione culpæ et pœnae æternæ, quia semper effectus gratiae operantis precedit effectum gratiae cooperantis. Quæ objectio facile a nobis expedietur consequenter loquendo, juxta proxime dicta. Nam remissio peccati, ex ea parle qua requirit dispositionem nostram, requirit gratiam cooperantem; et inde fit, ut juxta majorem vel minorem cooperationem nostram, magis vel minus remittat de pœna, considerata doctrina Conc. Trident., sess. 6, c. 7. Atque ita tandem fit, ut tanta possit esse cooperatio nostra, cum gratia etiam cooperante, ut omnino remittatur reatus pœnae temporalis. Quapropter ad argumentum in forma respondendum est, effectum gratiae operantis esse quidem posse priorem tempore, et separabile ab effectu gratiae cooperantis, non tamen id semper contingere, neque esse per se necessarium, sed ad summum erit id verum in prioritate naturæ, seu in aliquo ordine causalitatis. Atque hoc satis est ad intentionem D. Thomæ, ut hinc concludat remissionem culpæ et pœnae æternæ posse dari sine plena absolutione a pœna temporali. Et ex his declarata manet solutio ad 3, quæ per se satis facilis est.

ARTICULUS V.

Utrum remissa culpa mortali, tollantur omnes reliquie peccati¹.

1. *Ad quintum sic proceditur. Videtur quod remissa culpa mortali, tollantur omnes reliquie peccati. Dicit enim Augustinus in lib. de Pœnitentia²: Nunquam Dominus aliquem sanavit, quem omnino non liberavit; totum enim hominem sanavit in sabbatho; quia et corpus ab infirmitate, et animam ab omni contagione. Sed reliquie peccati pertinent ad infirmitatem peccati. Ergo non videtur possibile, quod remissa culpa, remaneant reliquie peccati.*

2. *Præterea, secundum Dionys., c. 4 de Divin. nom.³, bonum est efficacius quam malum; quia malum non agit nisi virtute boni. Sed ho-*

¹ Supra, a. 4, ad 3; et 4, d. 14, q. 2, art. 1, q. 3; et 4 Cor. 11, lect. 7, col. 1, fin.

² C. 9, post medium, tom. 4.

³ Part. 4, inter principium et medium.

mo peccando, simul totam infectionem peccati incurrit. Ergo multo magis pœnitendo libertatur etiam ab omnibus peccati reliquiis.

3. *Præterea, opus Dei efficacius est quam opus hominis. Sed per exercitium humanorum operum ad bonum, tolluntur reliquie peccati contrarii. Ergo multo magis tolluntur per remissionem culpæ, quæ est opus Dei.*

Sed contra est quod Marc. 8 legitur, quod cæcus illuminatus a Domino, primo restitutus est ad imperfectum visum (unde ait: Video homines, velut arbores ambulantes), deinde restitutus est perfecte, ita ut videret clare omnia. Illuminatio autem cæci significat liberationem peccatoris. Post primam ergo remissionem culpæ, qua peccator restituitur ad visum spiritualem, adhuc remanent in eo aliqua reliquia peccati præteriti.

Respondeo dicendum, quod peccatum mortale ex parte conversionis inordinata ad bonum commutabile, quandam dispositionem causat in anima, vel etiam habitum, si actus frequenter iteretur. Sicut autem dictum est¹, culpa peccati mortalis remittitur, in quantum tollitur per gratiam aversio mentis a Deo. Sublato autem eo, quod est ex parte aversionis, nihil minus remanere potest id, quod est ex parte conversionis inordinata, cum hæc contingat esse sine illa, sicut prius dictum est². Et ideo nihil prohibet, quin remissa culpa, remaneant dispositiones ex præcedentibus actibus causatæ, quæ dicuntur peccati reliquia. Remanent tamen debilitas et diminuta, ita quod homini non dominantur. Et hoc magis per modum dispositionum, quam per modum habituum, sicut etiam remanet fomes post baptismum.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus totum hominem perfecte curat. Sed quandoque subito, sicut socrum Petri statim restituit perfectæ sanitati, ita ut surgens ministraret illis, ut legitur Luc. 4. Quandoque autem successive, sicut dictum est³ de cæco illuminato, Marc. 8. Et ita etiam spiritualiter quandoque tanta commotione convertit cor hominis, ut subito perfecte consequatur sanitatem spiritualem, non solum remissa culpa, sed sublatis omnibus peccati reliquiis, ut patet de Magdalena, Lucæ 7. Quandoque autem prius remittit culpm per gratiam operantem, et postea per gratiam cooperantem, successive tollit peccati reliquiis.

¹ Art. præced.

² Art. præced.

³ Q. 44, a. 3, ad

Ad secundum dicendum, quod peccatum etiam quandoque statim inducit debilem dispositionem, utpote per unum actum causalam; quandoque autem fortioram, causatam per multis actus.

Ad tertium dicendum, quod uno actu humano non tolluntur omnes reliquie peccati; quia utdicitur in Prædicamentis, pravus ad meliores exercitationes deductus, ad modicum aliquid proficiet, ut melior sit. Multiplicatio autem exercitio, ad hoc pervenit, ut sit bonus virtute acquisita. Hoc autem multo efficacius facit divina gratia, sive uno, sive pluribus actibus.

COMMENTARIUS.

4. *Non est repugnantia formalis inter habitus infusos virtutum et acquisitos vitiorum.*

— Hic articulus facilem habet doctrinam, nam D. Thomas satis aperte declarat, per reliquias peccatorum se intelligere vitiosos habitus per actus peccatorum comparatos; et ideo merito negative respondet, quia manifestum est, satisque experientia constat, hos habitus non statim tolli, quoties homo justificatur. Et rationem reddit D. Thomas, quia ablato, quod est formale in peccato ex parte aversionis, potest manere quod est materiale ex parte conversionis, quia hæc etiam interdum esse potest sine illa; in quo satis insinuat D. Thomas et confirmat expositionem a nobis datum in articulo præcedenti. Hic vero occurrebat disputatio, an habitus virtutum per se infusarum formaliter expellant habitus acquisitos vitiorum; hinc enim videtur petenda ratio a priori hujus assertio[n]is; tamen hoc directe spectat ad materiam de virtutibus et de gratia, estque alienum a præsenti disputatione. Et ideo supponendum est, non esse inter hos habitus repugnantiam formalem et propriam, quia sunt diversorum ordinum, insuntque subjecto secundum capacitatem diversam, et inclinant variis modis, et ad res longe diversas; nam habitus acquisitus auget (ut ita dicam) naturalem facultatem; infusus vero addit facultatem alterius ordinis. Hinc ergo fit, ut per justificationem non semper tollantur hæc reliquie peccatorum, quia expulsio illorum habituum neque ex natura rei sequitur ex infusione supernaturalium, nec Deus ex speciali providentia, aut misericordia, certa lege promissa, illos semper avertit, quia neque est necessarium, neque debitum, nec conveniens, tum quia alias posset justificatione fere experimento cognosci; tum

ut homo exercitio virtutum acquirat quod exercendo vitia perdidit, et e converso eodem usu virtutum amittat quod vitiosa consuetudine acquisierat. Ita enim expedit in his, quæ commode et cum divina gratia coepiente fieri possunt.

2. *Quomodo intelligendum, remissa culpa manere habitus virtutum debilitatos et per modum dispositionis.* — Addit vero D. Thomas primo in eodem corpore articuli, has reliquias seu habitus post remissionem peccati manere debilitatos ac diminutos, magisque per modum dispositionum quam habituum. Sed non est intelligendum, semper fieri per justificationem, ut hi habitus in suo intrinsecō esse minuantur, aut remittantur; sed propter adjectionem gratiae et auxiliorum, quæ illam consequuntur, dieuntur debilitari et diminui in ordine ad operationem, non quoad intrinsecam remissionem, vel diminutionem talium qualitatum, nam hæc non sequitur ex natura rei, magis quam expulsio, neque est ulla ratio asserendi gratis a Deo fieri. Et similiter dicuntur illi habitus manere in ratione dispositionis propter statum subjecti, non propter intrinsecam imperfectionem. Sicut et contrario virtutes acquisitæ dicuntur amittere esse virtutis, ablata gratia et charitate. Addo præterea sub his reliquiis comprehendendi non solum proprios habitus vitiorum, qui sunt in voluntate, vel appetitu, sed etiam phantasmata, et species intelligibiles pravorum objectorum, quæ post remissionem peccati solent occasio[n]em præbere iterum peccandi, aut difficilem reddere perseverantiam et exercitium virtutum. In quo etiam comprehenduntur aliquæ corporis dispositiones ex usu peccandi relatae, quæ non parum difficile postea etiam faciunt exercitium virtutis.

3. *Justificatio Magdalena, quam perfecta.*

— In solutione ad 1 observandum est, quod a D. Thoma pie dicitur, Magdalena in sua conversione non solum remissa fuisse peccata, sed etiam omnes peccatorum reliquias fuisse sublatas, ut patet, inquit D. Thomas, *Lucæ 7*. Ex quo loco aperte solum habemus remissa fuisse Magdalena omnia peccata, et magna etiam probabilitate, ac fere certo colligitur non solum quoad culpam, sed etiam quoad reatum pœnae fuisse remissa, quia dilexit multum, et ex illo: *Vade in pace, et ex aliis circumstantiis, quæ ibi referuntur. Quod vero ablati fuerint omnes habitus pravi, et dispositiones, et prava phantasmata, non ita clares colligitur ex illo loco; pie tamen creditur,*

tum ex Christi liberalitate, tum ex efficacia et magnitudine conversionis, tum ex modo vivendi, quem ab eo punto Magdalena instituit, et perfectissimis actionibus virtutum, quas summa promptitudine et facilitate exercuit. Alia argumenta non indigent declaratione.

ARTICULUS VI:

Utrum remissio culpæ sit effectus pœnitentiae?

1. *Ad sextum sic proceditur. Videtur quod remissio culpæ non sit effectus pœnitentiae, secundum quod est virtus. Dicitur enim pœnitentia virtus, secundum quod est principium humani actus. Sed humanus actus non operatur ad remissionem culpæ, qui est effectus gratiæ operantis. Ergo remissio culpæ non est effectus pœnitentiae, secundum quod est virtus.*

2. *Præterea, quædam aliæ virtutes sunt excellentiores pœnitentia. Sed remissio culpæ non dicitur effectus alicuius alterius virtutis. Ergo etiam non est effectus pœnitentiae secundum quod est virtus.*

3. *Præterea, remissio culpæ non est nisi ex virtute passionis Christi, secundum illud Hebr. 9: Sine sanguinis effusione non fit remissio. Sed pœnitentia in quantum est sacramentum, operatur in virtute passionis Christi, sicut et cætera sacra, ut ex supra dictis patet². Ergo remissio culpæ non est effectus pœnitentiae in quantum est virtus, sed in quantum est sacramentum.*

Sed contra, illud est proprie causa alicuius, sine quo esse non potest; omnis enim effectus dependet a sua causa. Sed remissio culpæ potest esse a Deo sine pœnitentia sacramento, non autem sine pœnitentia secundum quod est virtus, ut supra dictum est³. Unde et ante sacramenta novæ legis pœnitentibus Deus peccata remittebat. Ergo remissio culpæ est præcipue effectus pœnitentiae secundum quod est virtus.

Respondeo dicendum, quod pœnitentia est virtus, secundum quod est principium quorundam actuum humanorum. Actus autem humani, qui sunt ex parte peccatoris, materialiter se habent in pœnitentia sacramento. Omne autem sacramentum producit effectum suum non solum virtute formæ, sed etiam virtute materiæ:

¹ 4, d. 44, q. 2, art. 1, q. 1.

² Q. 62, a. 2.

³ Q. 84, a. 5, ad 3, et q. 85, a. 2

ex utroque enim est unum sacramentum, ut supra habitum est¹. Unde sicut remissio culpæ fit in baptismo, non solum virtute formæ, sed etiam virtute materiæ, scilicet aquæ, principaliter tamen virtute formæ, ex qua et ipsa aqua virtutem recipit, ita etiam et remissio culpæ est effectus pœnitentiae, principaliter quidem ex virtute clarum, quas habent ministri, ex quorum parte accipitur id, quod est formale in hoc sacramento (ut supra dictum est²), secundario autem ex vi actuum pœnitentis, pertinentium ad virtutem pœnitentiae, tamen prout hi actus aliqualiter ordinantur ad claves Ecclesiae. Et sic patet, quod remissio culpæ est effectus pœnitentiae, secundum quod est virtus, principaliter tamen, secundum quod est sacramentum.

Ad primum ergo dicendum, quod effectus gratiæ operantis est justificatio impii, ut in 2 parte dictum est³, in qua, ut ibidem dictum est, non solum est gratiæ infusio et remissio culpæ, sed etiam motus liberi arbitrii in Deum, qui est actus fidei formatæ, et motus liberi arbitrii in peccatum, qui est actus pœnitentiae. Hi tamen actus humani sunt ibi, ut effectus gratiæ operantis, simul producti cum remissione culpæ. Unde remissio culpæ non fit sine actu pœnitentiae virtutis, licet sit effectus gratiæ operantis.

Ad secundum dicendum, quod in justificatione impii non solum est actus pœnitentiae, sed etiam est actus fidei, ut dictum est⁴. Ideo remissio culpæ non ponitur effectus solum pœnitentiae virtutis, sed principaliter fidei, et charitatis.

Ad tertium dicendum, quod ad passionem Christi ordinatur actus pœnitentiae virtutis, et per fidem, et per ordinem ad claves Ecclesiae. Et ideo utroque modo causat remissionem culpæ virtute passionis Christi.

Ad id autem quod in contrarium objicitur, dicendum est quod actus pœnitentiae virtutis habet, quod sine eo non possit fieri remissio culpæ, in quantum est inseparabilis effectus gratiæ, per quam principaliter culpa remittitur, qua etiam operatur in omnibus sacramentis. Et ideo per hoc non potest concludi, nisi quod gratia est principalior causa remissionis culpæ, quam pœnitentia sacramentum. Scindendum tamen, quod etiam in veteri lege et in lege

¹ Q. 60, art. 6, ad 2, et art. 7.

² Q. 84, a. 3.

³ 1. 2, q. 113.

⁴ In solutione praecedenti, et 1. 2, q. 113, art. 4.

DISPUTAT. X. SECT. I.

181

naturæ erat aliqualiter sacramentum pœnitentiae, ut supra dictum est.

Materia hujus articuli in superioribus tractata fuse est, quantum spectat ad virtutem pœnitentiae; quantum vero spectat ad sacramentum, disputabitur inferius. Littera vero D. Thomæ ex eisdem locis satis est clara; et solutio ad 1, quæ obscurior esse potest, in commentario art. 4 est declarata.

DISPUTATIO X.

DE PERFECTIONE REMISSIONIS PECCATI MORTALIS,
QUATENUS A PŒNITENTIA FIT.

In hoc effectu duo possunt considerari, scilicet infusio gratiæ et virtutum, et remissio mali. Hic non inquirimus perfectionem prioris effectus, quæ, quod ad præsens attinet, solum potest esse intensiva, cujus consideratio proprie spectat ad materiam de justificatione, et nunc supponimus dari majorem vel minorem pro ratione dispositionis; agimus ergo de perfectione hujus effectus quoad remissionem mali, vel culpæ, vel poenæ; quæ perfectio est quasi extensiva, quatenus ad plura vel pauciora mala tollenda remissio extenditur. Hec autem mala ad duo prædicta capita revocantur, quæ breviter expediemus.

SECTIO I.

Utrum remisso uno peccato mortali per pœnitentiam, necessario remittantur omnia quæ in eodem subjecto sunt.

1. *Quæstio proponitur. — Hæc quæstio, ut in commentariis insinuavi, parim generalis est de justificatione peccatoris, quoconque modo fiat, id est, sive per solam virtutem pœnitentiae et charitatis, sive ut adjunctam aliquo sacramento, baptismi, vel pœnitentiae; partim potest esse specialis de tali remissione, quæ fit per propriam virtutem pœnitentiae. Et priori quidem sensu potius pertinet quæstio ad materiam de justificatione, quam ad hunc locum. Tamen, quia posterior sensus, qui proprius est hujus loci, omnino pendet ex priori, ideo quæstionem illam generali prius expediemus, et inde facile alterius puncti resolutio constabit. Potest autem illa quæstio tractari vel de facto seu necessitate secundum leges a Deo statutas, seu (quod idem est) de potentia ordinaria, vel de necessitate et potentia absoluta.*